

EGYSZÜLŐS CSALÁDOK

A Képviselői Információs Szolgálat Infojegyzete a demográfiai folyamatok változásain belül a családszerkezet átalakulásával, az egyszülős családok jelenlétével és azok társadalomban betöltött helyével foglalkozik.

A családszerkezeti változások folyamatosan zajlanak a társadalomban, időnként sokszínűbb, időnként homogénebb képet mutatnak; eltűnnek, és visszatérnek korábbi minták, új együttélési formák alakulnak ki.

CSALÁDFORMÁK PLURALIZÁCIÓJA

A **családformák pluralizációjának tézise** azt jelenti, hogy a házasságban élő szülőkből és gyermekekből álló **hagyományos családtípus** (házasság) **mellett növekszik a száma és aránya olyan családformáknak, amelyek ettől eltérnek** (élettársi kapcsolat, egyszülős családok, mozaik családok, gyermeket nem vállalók, egyedül élők). **A fiatal generációknál egyre jellemzőbb a kései családalapítás, a törekenyebb párkapcsolatok és a gyermektelenek arányának növekedése.**

A **második demográfiai átmenet** elmélete a demográfiai magatartás és a családszerkezeti struktúra változásait az **új értékek megjelenésére** és az **individualizáció** térhódításának tulajdonítja ([Harcsa-Monostori 2014](#)). A demográfusok ezt nem válságként, hanem fokozatos változásként értelmezik, szociológiai szempontból a nukleáris család a családi fejlődésút egyik szakaszának tekinthető. A [Népességtudományi Intézet](#) fogalom-meghatározása szerint a **nukleáris család** lehet párkapcsolaton alapuló, **házaspáros típusú család** (házastárs vagy élettárs gyermekkel vagy gyermek nélkül); és **egyszülős család** (apa vagy anya hajadon, nőlen gyermekkel), amely a szülők válása, szakítása, az egyik szülő különköltözése vagy halála, illetve párkapcsolaton kívüli születés következtében jöhet létre. A családszerkezet legstabilabb tengelyének az anyagyermek kapcsolat bizonyul. A társadalmi folyamatok változásának köszönhetően a különböző családformák könnyebben átjárhatóak ([Harcsa 2014](#)).

A rendszerváltás előtt és után alapvető strukturális változások történtek a demográfiában, amelynek következményei ma is érvényesülnek. Az elmúlt 50 év legjelentősebb családszerkezeti változásai:

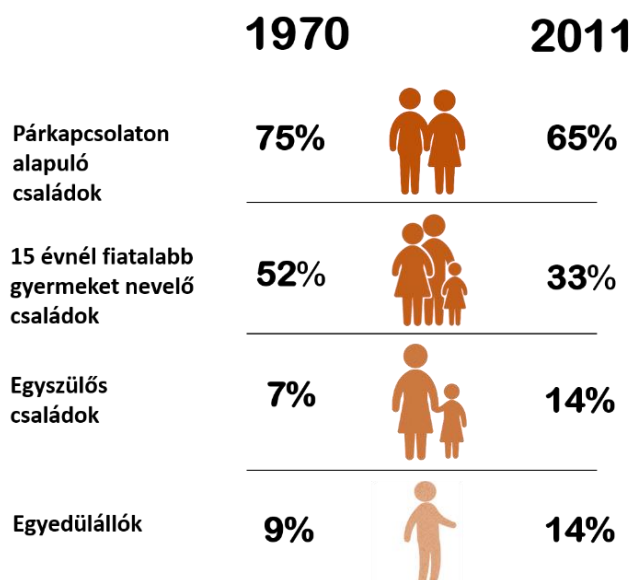
- párkapcsolaton alapuló együttélési formák arányának csökkenése (házasság népszerűségének csökkenése);
- egyszülős családok arányának növekedése;
- gyermekszám csökkenése;
- az egyedül élők arányának növekedése;
- a három- és többgenerációs együttélési formák visszaszorulása.

- A rendszerváltás utáni családszerkezeti változások egyik fontos eleme az egyszülős családok arányának növekedése.
- Statisztikai felmérések alapján az egyszülős családok aránya 20-30% között van Magyarországon.
- 2016-ban 503 ezer volt az egyszülős családok száma.
- Az egyszülős családok döntő többségében az anya él együtt gyermekével vagy gyermekeivel.
- Az egyszülős családfők egyharmada özvegy.
- A következő generáció mintegy egy harmada egy szülővel nevelkedik.
- Az egyszülős családok szegénységi kockázata jóval nagyobb, mint más családtípusoké.
- Az egyszülős családok minden tagja nagy pszichikai megterhelésnek van kitéve.
- A legújabb kutatások tükrében nem az egyszülőség önmagában, hanem a szegénység, az erőszak, a bűnelkövetés jelenléte okoz hátrányt az egyszülős családban nevelkedő gyermekeknek.

STATISZTIKAI ADATOK

Az elmúlt évtizedek legjelentősebb demográfiai változásai közt 2011-re 75-ről 65 százalékra esett vissza a párkapcsolatban élők aránya; amelyből az élettársi kapcsolatban élő gyermekes családok aránya 2011-re elérte a 19 százalékot. A 15 évnél fiatalabb gyereket nevelő családok aránya 52 százalékról 33 százalékra esett vissza; az egyszülős családok aránya 7 százalékról 14 százalékra növekedett. Az egyedül élők aránya 9-ről 14 százalékra emelkedett ([Harcsa-Monostori 2014](#)).

1. ábra: Jelentős családszerkezeti változások 1970-2011

Forrás: Infoszolg/[Tárki 2014](#)

A legutóbbi átfogó statisztikai felmérés, a 2016-os mikrocenzus (kis népszámlálás) családi állapotra vonatkozó adatai szerint a házasságok aránya még mindig csökken, a hajadonok aránya növekszik, bár mindkettő lassuló mértékben. Az özvegyek és az elváltak aránya egyaránt 11% körül alakult ([KSH 2017b](#)). A hajadon nők és nőtlen férfiak aránya tovább nőtt, már meghaladja a népesség egyharmadát ([KSH 2017a](#)).

Az egyszülős családok számának, arányának növekedése a napjainkban is zajló családstruktúra-változás egyik legfontosabb eleme. Ennek jelentősége nem elhanyagolható, mert egy eddig perifériusnak tekintett családmódel vált meghatározóvá.

Ennek következtében a következő generáció egyharmada már egyetlen szülővel nevelkedik. Egyszülős család válással, szakítással, szétköltözéssel; a házastárs, élettárs halálával, vagy egyedül vállalt gyermek nevelése esetén jön létre.

A 2011-es népszámlálás adatai szerint a gyermeket nevelő családok közel 30 százaléka, 537 ezer család egyszülős. Ez 18 százalékkal több, mint 2001-ben. **Döntő többségében (87%) az anyák maradnak együtt gyermekükkel.** Azonban a gyermeküket egyedül nevelő apák száma is növekedést mutat az elmúlt években.

Az egyszülős családfők 44 százaléka elvált, egyharmada özvegy, 14 százaléka hajadon, nőtlen, 11 százaléka házas családi állapotú – ők azok, akik bár nem váltak el, de külön élnek. Kevesebb egyedülálló szülő él falvakban, kisvárosokban, míg a fővárosban, a belső kerületek felé nő az arányuk. A legtöbb egyszülős családban 1 gyermeket nevelnek, 100 családra jut 145 gyermek. A 2011-es népszámláláskor 778 ezer gyermek élt egyszülős családban ([KSH 2013](#)).

2015-ben a családi pótlékben részesülő családok 27 százaléka volt egyszülős, arányuk megegyezik a kétszülős, kétgyermekes családok arányával ([KSH 2016](#)). A 2016-os mikrocenzus szerint a családok száma 2016-ban 2 millió 743 ezer volt, többségében párkapcsolatban élő családok gyermekkel vagy gyermek nélkül. **A családok 18 százaléka pedig egy szülőből és egy vagy több gyermekből állt,** ami mérséklődést jelent az egyszülős családok arányában ([KSH 2017a](#)).

2. ábra: Egyszülős családok száma és aránya 2011

Forrás: Infoszolg/[KSH 2013](#).

3. ábra:

Forrás: Infoszolg/KSH 2017a

Az egyszülős családok száma 2016 októberében 503 ezer volt. Ezen belül az **anya gyermekkel típusú családok részesedése megközelítette a 86 százalékot**, számuk majdnem elérte a 431 ezret. Minden hetedik egyszülős családban az apa élt együtt egy vagy több gyermekével (72 ezer család) (KSH 2017a).

AZ EGYSZÜLŐS CSALÁDOK KIHÍVÁSAI

A gyermeküket egyedül nevelő szülők többek közt a családok támogatásáról szóló [1998. évi LXXXIV. törvény](#) szerint, meghatározott feltételek alapján **többlettámogatásokra** jogosultak (magasabb összegű családi pótlék, gyermektartás megelőlegezése, árvaellátás, többlet táppénznapok, rendkívüli gyermekvédelmi támogatás, önkormányzati és szolgáltatói szociális támogatások), illetve bizonyos szintű **többletvédelmet** élveznek a munkajogban (**atipikus foglalkoztatás, felmondási védelem**). 2017. január 1-jétől a **bölcsődei felvételt** az egyszülős családok **előnyt élveznek**, ha a nevelő szülő dolgozik, vagy el akar helyezkedni ([EMMI 2016](#)). Iskoláskorú gyermekek esetén igénybe vehető a **rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény, étkezési támogatás, tankönyvtámogatás**. Az egyszülős családi pótlék azonban csak jelképesen tér el a többi családokétól, valamint ennek összege 2008 óta változatlan. **A családi pótlék befagyasztása az egyedülálló szülőket érinti a legrosszabbul** ([Kósa 2010](#)). A támogatások egy részének igénybevételéhez korlátozva van a szülő munkaideje, míg egy része csak teljes állás mellett kihasználható, így a szülők a támogatásoknak töredékével tudnak egyszerre élni. Kifejezetten

egyszülők számára fenntartott speciális támogatás nem áll rendelkezésre.

Az egyszülős családok az egyik leghátrányosabb társadalmi helyzetben lévő csoportot alkotják ([KSH NKI 2015](#)).

Az egyszülős családok szegényégi kockázata jóval nagyobb, mint más családtípusoké. **Szegénységi rátájuk magasabb, mint a 3 vagy több gyereket nevelő családoké.** A KSH Házartások életszínvonaláról szóló tanulmánya szerint ugyan 2016-ben 62,3 százalékról 52,8 százalékra csökkent a szegénység és társadalmi kirekesztődésnek kitettek aránya az egyszülős családokban, azonban továbbra is ők a legérintettebbek. ([KSH 2017c](#)). A gyereküket egyedül nevelő szülők foglalkoztatási rátája nem alacsony, de csak egyetlen jövedelem folyik be a családi kasszába. A munkaerőpiacon a gyerek elhelyezésének bizonytalansága miatt további hátrányt jelent az egyszülőség ([Farkas 2008](#)). Európai szinten is kimutatható az egyedülálló szülők hátránya a munkaerőpiacon ([RAND 2015](#)).

A gyermeküket egyedül nevelő szülőknek alacsony és egyedüli jövedelmük, valamint az egyedül ellátandó szülői és családfenntartói feladatok összeegyeztetésének nehézségei miatt gyakran segítségre és támogatásra szorulnak. **Az egyszülős családok minden érintettje nagy pszichikai terhelésnek van kitéve.** Jelentősek estükben az érzelmi, egészségi kockázatok (magasabb halálozási ráta, pszichológiai problémák, rosszabb egészségügyi állapot, függőségre való fokozott hajlam, korlátozott társadalmi kapcsolatok stb. ([Kósa 2010](#)).

A korábbi kutatások azt mutatták, hogy a meghatározó elem, a szegénység mellett a szülők száma, különösen az apafigura hiánya önmagában is számos hátrány okozója (iskolai teljesítményelmaradás, magatartási problémák,

fiatalkori munkanélküliség, önértékelési zavarok), elsősorban a fiatalkori devianciák kiváltó oka lehet ([Kósa 2010](#)).

A Cambridge-i Egyetemen végzett 2016-os kutatás azonban új eredményeket hozott. Ezek szerint az egyedülálló édesanyával élő gyerekek mentálisan és érzelmileg stabilak és egészségesen fejlődnek ([ESHRE 2016](#)). Új-zélandi kutatók pedig arra a következtetésre jutottak, hogy **a szociális helyzet, a szülői erőszak, a bűnelkövetés a családban hozzásegíti, de maga az egyszülőség még nem predesztinálja a gyereket arra, hogy problémás legyen** ([Fergusson 2014](#))

Egy, 2010-ben született nemzetközi példákat felvonultató tanulmány szerint az **egyszülők szolgáltatási szükségletei leginkább segítségnyújtás a képzésben, tanulásban, továbbtanulásban, munkaerő piaci elhelyez-**

kedésben; rugalmas, atipikus foglalkoztatási formák preferálása; gyermekfelügyelet; jogi tanácsadás; otthoni segítségnyújtás; anyagi támogatások ([Kósa 2010](#)).

[Egyedülálló Szülők Klubja Alapítvány](#) 2018 elején megnyitja Budapesten az [Egyszülős Központot](#), amely az egyedülálló szülőknek kíván támogatást és információkat nyújtani. Az alapítvány 2017-es [online felmérése](#) szerint az egyedülálló szülők a következő területeken várnak segítséget civil oldalról: jogi képviselet; közösségi programok; pszichológiai tanácsadás; képzések; gyermekfelügyelet. A gyermeküket egyedül nevelő szülőknek a felmérés szerint **az elszigetelődés, anyagi gondok, a gyermekekkel kapcsolatos szervezési ügyek és a mindennapi logisztikai feladatok** (különóra, felügyelet, nyári tábor) **jelentik a legnagyobb problémát.**

Források:

- Mikrocenzus 2016. 2. A népesség és a lakások jellemzői [KSH 2017a](#)
- Mikrocenzus 2016. 3. Demográfiai adatok [KSH 2017b](#)
- A háztartások életszínvonala 2016 [KSH 2017c](#)
- Szociális Statisztikai Évkönyv KSH 2016
- Monostori Judit - Őri Péter - Spéder Zsolt (szerk.): Demográfiai portré 2015 [KSH NKI 2015](#)
- Harsa István – Monostori Judit: Demográfiai folyamatok és a családformák pluralizációja Magyarországon In: Társadalmi Riport 2014. [TÁRKI 2014](#)
- Harsa István: A családformák változásának trendjei és azok értelmezése – a pluralizáció színe és fonákja [Kapocs 2014/4](#).
- Monostori Judit: Az egyszülős családdá válás az életútban és annak demográfiai meghatározói In: Demográfia, [2015/1](#)
- 2011. évi népszámlálás. 5. Háztartások, családok életkörülményei [KSH 2013](#)
- Kósa Eszter: Egyedülálló szülők – egyszülős családokban nevelkedő gyermekek és társadalmi jellemzőik [Gyermekesély 2010](#)
- Földházi Erzsébet: Az első házasságkötés után. A párkapcsolatok dinamikája, egyszülős családok kialakulása és megszűnése Magyarországon a 20. század második felében. PhD disszertáció, [Corvinus 2008](#)
- Farkas Zsombor: Néhány információ az egyszülős családokról [Gyermekesély 2008](#)
- Vukovich Gabriella: Egyedülálló szülők és gyermeküket egyedül nevelő szülők [TÁRKI 2006](#)

Készítette: Máté Olga
Képviselői Információs Szolgálat
E-mail: infoszolg@parlament.hu

infoszolg

Internet: www.parlament.hu/infoszolg
Intranet: intra.parlament.hu/infoszolg/
Tel.: (1) 441-4529; (1) 441-6486